

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

ZAVRŠNI RAD

TEMA:

**ORGANIZACIJA FIZIČKOG VEŽBANJA ZA DECU BEZ
RODITELJSKOG STARANJA U INSTITUCIJAMA ZA
ZBRINJAVANJE**

Student:

Petar Spaić

Br. indeksa 165/2011

Mentor:

Van prof dr Darko Mitrović

Beograd, 2017. godina

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

ZAVRŠNI RAD

TEMA:

**ORGANIZACIJA FIZIČKOG VEŽBANJA ZA DECU BEZ
RODITELJSKOG STARANJA U INSTITUCIJAMA ZA
ZBRINJAVANJE**

Student:

Petar Spaić

Br. indeksa 165/2011

Datum:

Ocena:

Mentor:

Van prof dr Darko Mitrović

Članovi komisije:

Doc dr Željko Rajković

Doc dr Sandra Radenović

Beograd, 2017. godina

Contents

1. UVOD.....	4
2. PREDMET RADA	6
2.1. Cilj rada	6
2.2. Zadaci rada	6
2.3. Metode.....	6
3. TERMINOLOŠKO ODREĐENJE OSNOVNIH POJMOVA KROZ ANALIZU DOMAĆIH I MEĐUNARODNIH NORMATIVNIH AKATA	7
3.1. Terminološko određenje deteta i njihova prava u okviru normativnih akata	7
3.1.1. Deca bez roditeljskog staranja	8
3. 2. Pojam nastave fizičkog vaspitanja	9
4. UTICAJ ORGANIZOVANIH FIZIČKIH AKTIVNOSTI NA RAZVOJ DECE.....	10
4.1. Fizičko vaspitanje	10
4.2. Program vežbi za decu u zavisnosti od uzrasta.....	13
4.3. Uticaj fizičkih aktivnosti na opšti razvoj dece.....	14
5. POSLEDICE RASTA U INSTITUCIJI NA OPŠTI RAZVOJ DECE.....	18
6. LIČNO ISKUSTVO U RADU SA DECOM BEZ RODITELJSKOG STARANJA.....	22
6.1. RAD SA DECOM U USTANOVI SOCIJALNE ZAŠTITE.....	22
6.2. RAD SA DECOM VAN USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE (interakcija sa mladima u centru za socijalno preventivne aktivnosti NVO Grig)	26
6.2.1. Zapažanja voditelja na jednoj od edukativnih radionica:	28
7. PREPORUKE I MOGUĆI PRAVCI UNAPREĐENJA ORGANIZOVANJA FIZIČKIH AKTIVNOSTI ZA DECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA.....	30
7. 1. Propisivanje obaveznog fizičkog vaspitanja za decu smeštenu u institucije na nivou normativnih akta.	30
7.2. Povezivanje studenata Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja i domova za smeštaj dece	30
7.3. Organizovanje različitih vidova takmičenja i aktivnosti između samih institucija.	32
7.4. Za svakog štićenika pojedinačno napraviti plan aktivnosti u skladu sa: polom, uzrastom, kapacitetom i interesovanjima.	32
8. ZAKLJUČAK:	33
9. LITERATURA	35

1. UVOD

“Usamljenost ne potiče od nedostatka ljudi oko vas. Ona nastaje kada ne možete da pričate o stvarima koje su vam važne.”

K.G.Jung (Jung, 1984)

“Zdrava deca-zdrava nacija”.

NVO Radionica zdravog života

Porodica kao faktor socijalizacije zauzima primarnu funkciju u ranom detinjstvu i kao takva utiče na izgradnju identiteta, dok ponašanje članova porodičnog sistema predstavlja model koji deca usvajaju i primenjuju u kasnijem životnom dobu. Deca bez roditeljskog staranja od ranog detinjstva su deprimirana od mnogih stvari u svom odrastanju, pa tako nije redak slučaj da nemaju razvijene adekvatne mehanizme za prevladavanje različitih životnih situacija.

Institucije u kojima se deca nalaze, vrlo često ne zadovoljavaju osnovne standarde, a smeštaj u instituciju predstavlja krajnje rešenje u sistemu zaštite dece i obezbeđivanja njihovog najboljeg interesa. S obzirom da svako dete na svetu ima pravo da raste i razvija se u stabilnom i podsticajnom okruženju, mnogi zakonski akti i savremena praksa, imaju za cilj razvoj sistema u budućnosti koji će sve više omogućiti zbrinjavanje dece u okviru porodičnih smeštaja.

U našoj kulturi, decenijama je građen sistem socijalne zaštite u kome institucije igraju ključnu ulogu kada je reč o zaštiti dece. Iako postoji tendencija deinstitutionalizacije, prema podacima UNICEFA (www.adra.org.rs), danas u domovima se nalazi preko 2.000 dece, od čega tek 7% ostaju kraći vremenski period, a većina njih ostaje godinama živeći u njima. Pored toga, samo 17% njih ima kontakt sa svojim biološkim roditeljima. Sve to ukazuje da veliki broj dece čitavo svoje detinjstvo provedu živeći u institucijama, što apsolutno ne utiče podsticajno na njihov razvoj. Posledice koje boravak u domu ostavi su trajne i neretko se transgeneracijski prenose, što ostavlja tragove na više porodičnih generacija.

Jedan od često prisutnih problema sa kojima se deca susreću u institucijama u kojima rastu je neadekvatno iskorišćeno slobodno vreme, koje za posledicu ima stvaranje različitih devijacija, poput zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, pojačan stepen ispoljavanja agresije u međusobnom odnosu i odnosu prema spoljnoj okolini i mnoge druge. S tim u vezi, cilj rada je

bio ukazati na značaj organizovanja vremena mladih koji žive u institucijama, naročito u delu fizičkih aktivnosti, koje u velikoj meri određuju njihov psiho-fizički status, a pogotovo utiču na izradnju “zdravih” navika i stila života, što pozitivno utiče na mentalnu higijenu i prevenciju budućih negativnih i patoloških pojava.

Redovne fizičke aktivnosti imperativ su zdravog života dece i mladih. Na žalost, danas u vreme savremenih tehnologija i ekspanzije društvenih mreža mladi su sve manje fizički aktivni. Posebno osetljivu kategoriju dece predstavljaju deca bez roditeljskog staranja, koja rastu u institucijama. Imajući u vidu specifični kontekst u kome se razvijaju u fizičkom i emocionalnom smislu, neophodno je razmotriti na koji način fizička aktivnost može doprineti njihovom razvoju u celini. Danas, usled uticaja šireg društvenog konteksta uz manjak profesionalaca angažovanih u radu, veliki problem predstavlja organizacija vremena mladih u domovima, a naročito u pogledu fizičkih aktivnosti, s obzirom da ne postoji posebno zaduženo lice u okviru institucije za ovu oblast. Stoga je važno razmotriti dosadašnji način organizovanja aktivnosti i ukazati na moguće pravce unapređenja.

2. PREDMET RADA

Predmet rada se odnosi na ispitivanje uloge i značaja organizovanja fizičkih aktivnosti u institucijama za smeštaj dece bez roditeljskog staranja, analizom dosadašnje organizacije aktivnosti u kontekstu sistema socijalne zaštite.

2.1. Cilj rada

Osnovni cilj rada je utvrditi u kojoj meri se u sadašnjem sistemu organizuju fizičke aktivnosti za decu razilicitog uzrasta u domovima za smeštaj dece bez roditeljskog staranja i s tim u vezi, ukazati na moguće pravce i načine unapređenja ove oblasti.

2.2. Zadaci rada

1. Analiza dosadašnjeg sistema zaštite dece bez roditeljskog staranja u Srbiji, naročito u kontekstu organizacije fizičkih aktivnosti;
2. Ukazati da li i u kojoj meri se organizuje fizička aktivnost za decu bez roditeljskog staranja;
3. Ukazati na moguće pravce unapređenja organizovanja fizičkih aktivnosti za decu bez roditeljskog staranja i to:
 - na nivou organizacije u okviru individualnih planova za mlade (korisnike)
 - na nivou institucija za smeštaj mladih;
 - na nivou celokupnog sistema socijalne zaštite.

2.3. Metode

U radu će biti primenjena kauzalna metoda, kao i induktivni i deduktivni metod zaključivanja. Pored korišćenja iskustva iz prakse u radu sa mladima u oblasti fizičkog vaspitanja, sportu i rekreaciji, korišćena je i metoda teorijske analize.

3. TERMINOLOŠKO ODREĐENJE OSNOVNIH POJMOVA KROZ ANALIZU DOMAĆIH I MEĐUNARODNIH NORMATIVNIH AKATA

3.1. Terminološko određenje deteta i njihova prava u okviru normativnih akata

Pojam i interes deteta pominje se u više domaćih i međunarodnih akata. S tim u vezi, Konvencija o pravima deteta u članu 1, (Žegarac 2014) definiše sledeće:

“Dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života, ukoliko se po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije”.

Pored osnovnog određenja u terminološkom smislu, ova Konvencija garantuje i neka osnovna prava dece:

1. Pravo na život, opstanak i razvoj;
2. Pravo na nediskriminaciju;
3. Pravo na ostvarivanje najboljeg interesa deteta;
4. Pravo na uvažavanje mišljenja deteta .

Shodno odredbama Porodičnog zakona, tačnije u skladu sa članom 6. (“Sl.glasnik RS” br. 18/2005, 7/2011, 6/2015), (Panov, 2015) dete se pominje u sledećem kontekstu:

- Svako je dužan da se rukovodi najboljim interesom deteta u svim aktivnostima koji se tiču deteta;
- Država ima obavezu da preuzima sve potrebne mere za zaštitu deteta od zanemarivanja, fizičkog, seksualnog, emocionalnog i svake vrste eksploatacije;
- Država ima obavezu da poštuje, štiti i unapređuje prava deteta;
- Dete rođeno van braka ima jednaka prava kao i dete u braku;
- Usvojeno dete ima jednaka prava prema usvojitelju kao i dete prema roditeljima;
- Država je dužna da detetu bez roditeljskog staranja obezbedi zaštitu u porodičnoj sredini kada je to moguće.

3.1.1. Deca bez roditeljskog staranja

Prema podacima Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, (Žegarac, 2014) ukupan broj dece koja su smeštena u institucije tokom 2016. godine je iznosio 2171 dete, od čega su deca smeštena u tri tipa insitutucije:

- Domovi za decu i mlade;
- Domovi za decu i mlade sa smetnjama u razvoju;
- Zavodi za vaspitanje dece i omladine.

Domovi za decu i omladinu obezbeđuju zbrinjavanje dece bez roditeljskog staranja i dece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, sve do obezbeđenja uslova za povratak u sopstvenu porodicu ili zbrinjavanje u usvojilačkoj ili drugoj porodici, odnosno do osposobljavanja za samostalan život.

Kada je reč o deci bez roditelja, Porodični zakon (Žegarac, 2014) daje široku definiciju dece bez roditeljskog staranja, pa tako uključuje i decu o kojoj se roditelji neposredno staraju – npr. deca čiji roditelji još nisu stekli poslovnu sposobnost. Istovremeno ne obuhvata decu kojoj su roditelji organizovali neki alternativni smeštaj ili su saglasni da bude na nekom smeštaju (hraniteljstvo i sl.).

Zakonom o socijalnoj zaštiti i Porodičnim zakonom (Žegarac, 2014) definišu se oblici smeštaja dece i obaveze države da detetu bez roditeljskog staranja obezbedi zaštitu u porodičnoj sredini, kada god je to moguće. Pored toga, ove odredbe propisane su i mnogim podzakonskim aktima (npr. Pravilnik o hraniteljstvu i sl.).

Kada je reč o terminološkom određenju i pravima dece bez roditeljskog staranja i u domaćoj i u međunarodnoj literaturi koriste se različiti pojmovi kojima se označavaju deca koja žive bez svojih roditelja.

Smernice UN (Žegarac, 2014) za alternativno staranje o deci označavaju ovu decu na sledeći način: “Sva deca koja ne žive sa najmanje jednim od svojih roditelja, nezavisno od razloga i okolnosti”.

Ova deca se u literaturi često označavaju i kao :

- deca bez pratnje, ukoliko nisu pod starateljstvom nekog drugog srodinka ili druge osobe,
- “izdvojena” deca - ukoliko su izdvojena od zakonskih ili drugih staratelja.

U našim aktima, pod decom bez roditelja najčešće se označavaju:

- deca čiji su roditelji umrli,
- deca nepoznatih roditelja,
- deca napuštena od strane roditelja,
- deca roditelja lišenih roditeljskog prava,
- Deca roditelja sprečenih da vrše roditeljsko pravo.

U okviru aktuelne reforme sistema socijalne zaštite, akcentat se stavlja na transformaciji ustanova i stvaranju uslova za deinstitucionalizaciju, tačnije razvoj alternativnih oblika smeštaja za decu.

3. 2. Pojam nastave fizičkog vaspitanja

Postoje različite definicije fizičkog vaspitanja, a neke od njih su sledeće:

- Ukupnost intencionalnih uticaja na fizički (telesni) razvitak ličnosti (Višnjic, Jovanović, Miletić 2004, po Bakovljevu, 1997);
- Specifično vaspitno područje koje doprinosi razvoju čoveka u celini, ne samo u pogledu telesnog rasta i razvoja, razvijanja telesnih sposobnosti i unapređenja zdravlja, već korišćenje sistema fizičkih vežbi, igara i sportova kojima se utiče na celokupni razvoj čoveka (Jovanović, 2007);
- Oblik fizičke kulture koja se ostvaruje u institucijama sistema obrazovanja i vaspitanja, od predškolskih ustanova, preko osnovnih i srednjih škola, do visokoškolskih institucija.

Višnjic, Jovanović, Miletić 2004, po Bakovljevu, 1997) u određenju fizičkog vaspitanja navodi da ovaj oblik nastave predstavlja jedan vid vaspitanja, tačnije namerni uticaj na razvoj ličnosti, ali i oblik učenja i tekovinu kulture.

Takođe, u literature se navodi da je nastava didaktički organizovan i institucionalno realizovan nastavni vaspitno – obrazovni rad u kome sudeluju učenik i nastavnik sa namerom da se u vaspitnom i obrazovnom pogledu razvije kompletna višestrana učenikova ličnost, kako bi se aktivno uključio u zajednicu i kako bi razvio stvaralački rad i vrednostan život (Milanović, Radisavljević-Janić, 2009, po Prodanović i Ničković, 1998). S tim u vezi, može se uočiti da ovo odredjenje predstavlja dobru platformu koja se može primenjivati i koristiti i u pogledu zaštite dece bez roditeljskog staranja ali u institucijama u kojima oni žive, s obzirom da se još uvek ni u jednom normativnom aktu eksplicitno ne propisuje obavezno fizičko vaspitanje za decu ove kategorije.

4. UTICAJ ORGANIZOVANIH FIZIČKIH AKTIVNOSTI NA RAZVOJ DECE

4.1. Fizičko vaspitanje

Prema navodima mnogih autora, nastava kao proces predstavlja jedan od vidova vaspitanja, tačnije namernog uticaja na razvoj ličnosti, takoreći oblik učenja. Ovaj proces se može posmatrati dvostrano. Sa jedne strane predstavlja usmeravanje od strane vaspitača i profesora u delu učenja veština, dok sa druge strane predstavlja celokupni razvoj jedne ličnosti (Janjušević, 1967).

Iz oblasti fizičkog vaspitanja objavljen je veliki broj radova, ali se ni u jednom ne može naći eksplicitna definicija fizičkog vaspitanja. Cilj fizičkog vaspitanja može se ogledati u širem smislu, ne samo na nivou pojedinca, već i u globalnom kontekstu, na nivou države i društva iz ugla stvaranja zdravih pojedinaca. S tim u vezi (Matić, Bokan 2005) navodi se da je nastava fizičkog vaspitanja zapravo reaktivni proces, u kome vaspitač/profesor telesnim vežbanjem deluje na razvoj učenika.

Važno je napomenuti da su se ciljevi fizičkog vaspitanja menjali tokom vremenskog perioda, sa tranzicionim promenama u društvu. Tako su se razlikovali zadaci fizičkog vaspitanja pedesetih i šezdesetih godina XX veka, koji su bili predimenzionirani i u neskladu sa stvarnim mogućnostima dece (Višnjić, Jovanović, Miletić, 2004). Tek 2004. godine donet je Program fizičkog vaspitanja za osnovne škole koji precizira zadatke za decu. Tako se može reći da se primarni zadaci fizičkog vaspitanja odnose na podsticanje rasta i razvoja, uticanje na pravilno držanje tela i razvoj motoričkih sposobnosti. Pored toga, imperativ je da se stečena znanja koriste u kontekstu svakodnevnog života i razvoja zdravih stilova življenja i navika. U gotovo svim razvijenim zemljama, nastava fizičkog vaspitanja predstavljena je kao glavni faktor razvoja mladih i deo nastavnih programa u školama.

Fizičko vaspitanje ili kultura, kako ga definišu pojedini autori povezano je sa intelektualnim, moralnim, radnim i estetskim vaspitanjem. (Višnjić, Jovanović, Miletić, 2004, po Bakovljevu (1997) definiše sledeće zadatke fizičkog vaspitanja:

- pomaganje normalnog razvoja organizama,
- jačanje zdravlja,
- snaženje organizma,
- osposobljavanje za pokretljivost,

- stvaranje higijenskih navika,
- obezbeđivanje aktivnog odmora.

Kao faktori koji pomažu realizaciji ovih ciljeva, u literaturi se pominju: porodica, predškolska ustanova, škola, sportska društva, organizacije za fizičku kulturu, klubovi i druge organizacije.

Kada govorimo o fizičkom razvoju dece, prevashodno je neohodno napraviti razliku između pojmova rasta i razvoja.

Naime, rast podrazumeva kvantitativno povećanje veličine tela, dok razvoj predstavlja kvalitativne promene u građi pojedinih tkiva - funkcionalno sazrevanje organa.

Rast i razvoj kao takvi ne moraju nužno da se razvijaju paralelno, s obzirom da postoje periodi u kojima deca brže rastu, a funkcionalno sporije sazrevaju i obrnuto. Rast i razvoj dece može zavisiti od unutrašnjih (nasleđenih) faktora, kao i od spoljašnjih kao što su: uslovi života, motoričke aktivnosti, ishrana, bolesti, povrede i sl. Razvoj dece pak povezuje se i sa procesom sazrevanja (maturacije) i učenja veština tokom života. S tim uvezi, promene koje se događaju u razvoju odnose se na promene u fizičkom, psihološkom i socijalnom delu ličnosti. Socijalizacija kao takva predstavlja veoma značajni segment u razvoju pojedinca.

Što se fizičkog razvoja dece obrađene ovim istraživanja tiče, najčešća podela pravi se u odnosu na razvoj u ranom i srednjem detinjstvu:

1. Rano detinjstvo - ovaj stadijum često može da se podeli na dva segmenta (od 1. do 3. godine i od 3. do 7. godine što se često označava kao predškolsko doba). U prvim godinama života telesni razvoj dece zavisi od nasleđa, sredine i načina stimulacije deteta od strane roditelja ili staratelja. Pored toga, razvoj je uslovljen mogućim naslednim bolestima, emocionalnom klimom u porodicama kao i osnovnom negom u vidu ishrane i kvaliteta života.

Kada je reč o telesnim karakteristikama, na ovom uzrastu dečije kosti su meke i hrskave, mišići su kratki, meki i slabi, dok glava deteta ubrzano raste. Trup, noge i ruke ubrzano rastu, a oko treće godine dete stiče sigurnost u kretanju i hvatanju. Nervni sistem se naglo razvije do 6. godine, nakon čega taj proces ide sporije, zbog čega i Marija Montesori (Žegarac, Ignjatović, Milanović 2014): navodi da su deca u ranom periodu detinjstva tzv. "upijajući umovi".

U predškolskom dobu, deca počinju sve manje da spavaju, a pojave koje se mogu javiti su enureza ili problemi psihološke prirode (npr. ljubomora usled rođenja novog sibilina). Motorični razvoj dece u ovom periodu je veoma intenzivan. S tim u vezi, razvoj motorike veoma je povezan sa psihološkim razvojem deteta i javlja se uticaj svesnog usvajanja pokreta i mogućnosti učenja pojedinih vežbi. Često postoje individualne razlike u pogledu vremena i mogućnosti za usvajanje pojedinih veština. Deca u ovom periodu brzo prelaze od faze kada potpuno zavise od odraslih do faze potpune nezavisnosti.

Motorne aktivnosti dece u ovom periodu često mogu biti izvor zabave i deo mnogih igara. Razvoj motorike je uslov za buduće prilagođavanje dece mnogim grupama i socijalnim aktivnostima, kao što je polazak u vrtić, gde npr. deca počinju da ovladavaju aktivnostima poput samostalnog držanja makaza, četkica za bojenje i sl).

2. Srednje detinjstvo – obuhvata period od prvog do četvrtog razreda osnovne škole. U ovom razvojnom periodu deca polako jačaju, naročito u predelu grudnog koša i mišićne mase. Dolazi do promena u pogledu zamene mlečnih i stalnih zuba, a nisu retki slučajevi deformacije kičme usled nepravilnog sedenja. U ovom periodu, postaju sve uočljivije razlike između polova. Kod dece na ovom uzrastu potreba za kretanjem je velika, oni uče da budu spretniji i brži i da usavršavaju pokrete. S tim u vezi, važno je omogućiti im učešće u različitim sportskim aktivnostima u cilju vežbanja motoričkih sposobnosti. Cilj fizičkog vaspitanja na ovom uzrastu ne odnosi se samo na usavršavanje motoričkih sposobnosti, već i na razvoj kompletne ličnosti deteta i stvaranje navika. Zato, fizičko vaspitanje u ovom uzrastu podrazumeva raznovrsne zadatke:

- da se povoljno utiče na rast i razvoj,
- obezbediti normalno stanje aparata za kretanje,
- formirati pravilno držanje tela,
- jačanje organizma,
- razvoj higijenskih navika,
- svestrano obrazovanje motorike,
- unapređenje i razvoj stvaralačkih aktivnosti,
- razvoj intelektualnih sposobnosti.

U ovom periodu deca uspešno mogu korigovati nepravilnosti u svojoj motorici, pravilnim izvođenjem vežbi, pre nego što nepravilnosti prerastu u deformitet, što takođe govori u prilog značaju organizovanih fizičkih aktivnosti. U ovom periodu, metode fizičkog vaspitanja su:

- usvajanje pokreta učenjem po modelu;
- očigledno pokazivanje;
- vežbanje;
- verbalno upućivanje.

Obrazovne ustanove imaju predviđene planove i programe za fizičko obrazovanje dece i mladih u skladu sa domaćim i međunarodnim standardima. Možemo primetiti da to nije slučaj sa ustanovama u koje su smeštena deca bez roditeljskog staranja, s obzirom da se ni jednim aktom ne propisuje obavezno organizovanje aktivnost za ovu decu.

U radu sa decom, nastavnik se rukovodi sledećim principima:

1. Zdravstvena usmerenost
2. Princip individualnog pristupa
3. Princip jedinstva sa porodicom.

4.2. Program vežbi za decu u zavisnosti od uzrasta

Osnovno polazište u određivanju zadataka namenjenih deci odnosi se na logičko povezivanje postavljenih ciljeva sa očekivanim ishodima u skladu sa uzrastom i mogućnostima deteta. Kada je reč o radu sa grupom dece, kao što su deca koja su smeštena u institucije, neophodno je voditi računa o sledećem:

- prilagoditi sadržaj uzrastu dece,
- omogućiti slobodan izbor pojedinih aktivnosti, čime se doprinosi da deca preuzimaju ulogu, a samim tim pothranjuju sopstveno samopouzdanje,
- uvažavanje individualnih sposobnosti dece i interesovanja,
- voditi računa o negovanju zdrave kompetitivnosti kod dece, bez opasnosti prelaska u agresiju,
- voditi računa o “individualnoj priči” dece, s obzirom da mnoga od njih u svom iskustvu imaju različite oblike zlostavljanja.

Pored toga, neophodno je voditi računa o zdravstvenim aspektima u delu izbora vežbi, kako se ne bi ugrozilo zdravlje i život deteta. Kada je reč o metodologiji i organizaciji, sve aktivnosti moraju biti usklađene sa uzrastom u kontekstu u kome je moguće realizovati planirano, što podrazumeva adekvatne uslove.

Uvidom u stručnu i naučnu literaturu, utvrđeno je da se fizička aktivnost organizuje u zavisnost od uzrasta dece, pa se tako najčešće kod mlađe dece pominju sledeće aktivnosti:

- Jutarnja gimnastika – naročito kod dece u vrtiću i predškolskog uzrasta u cilju pokretanja organizma i podsticanja funkcionalnosti. Poželjno je ovakve aktivnosti organizovati na otvorenom uz adekvatno struktuisane vežbe, koje se najčešće organizuju u tri dela: hodanje i lagano trčanje, zatim organizovane vežbe oblikovanja, uz mogućnost korišćenja rekvizita (obruča, lopti i sl.) i na kraju završni deo hodanja uz disanje.
- Telesno – rekreativna pauza – naročito za decu koja su statična i sede veći deo dana, kada vaspitač procenjuje kada je i na koji način najdelotvornije organizovati vežbe. Uglavnom se koriste u cilju animiranja dece kada dođe do pada koncentracije ili zasićenosti.
- Šetnja – osnovni cilj ove vrste rekreacije odnosi se na povećanje izdržljivosti u šetanju, stimulaciju kardiovaskularnog sistema i sl. Sve šetnje se osmišljavaju u zavisnosti od strukture grupe, vodeći računa o adekvatnim uslovima za realizaciju;
- Izlet – za decu mlađeg uzrasta jedna od formi fizičkog vaspitanja jeste i organizovanje izleta, koji se kao i šetnja organizuju na otvorenom prostoru uz adekvatno obezbeđene uslove .
- Pokretna igra

4.3. Uticaj fizičkih aktivnosti na opšti razvoj dece

U kontekstu istraživanja načina organizovane fizičke aktivnosti dece bez roditeljskog staranja, neophodno je razmotriti na koji način aktivnosti utiču na razvoj dece uopšte.

Milovanović i Radosavljević - Janić, 2007 navode da je fizičko vaspitanje složen vaspitno – obrazovni proces koji institucionalno traje od predškolskog doba do školovanja u visokoškolskim ustanovama. Postoje brojna istraživanja koja govore u prilog značaju organizovanih fizičkih aktivnosti na razvoj dece. Naime, Đorđić i Bala (2006) navode da deca sa

većom fizičkom aktivnošću, imaju bolje fizičko i mentalno zdravlje i socijalno funkcionisanje. Takođe, navodi se da deca koja više vežbaju pokazuju znake i boljeg školskog uspeha.

Sve veći broj istraživanja se bavi izučavanjem povezanosti između fizičkog vežbanja i intelektualnih sposobnosti. Naime, japanski naučnici su u svojoj studiji predstavili rezultate rada u kojima objašnjavaju uticaj fizičkih aktivnosti na protok krvi u mozgu i poboljšanje rada neurotransmitera koji utiču na kogniciju. Novija istraživanja ukazuju na efekat fizičkog vežbanja u odnosu na lučenje hormona koji se zove irisin i koji služi kao modulator memorije. Za otkriće ovog hormona zaslužni su citolog Brus Špigelman sa bostonskog instituta.

Problem današnjeg doba svakako predstavlja razvoj savremene tehnologije i globalizacija koje sve više dovode de toga da mladi postaju neaktivni i konzumenti brze hrane kao i ostalih “benefita” savremenog doba. Sve to dovodi do smanjenja aktivnosti mlađe generacije i povećanog broja različitih pojava, od fizičkih deformiteta do socijalno – patoloških pojava. Pored toga dinamičke igre kod dece zamenjene su proizvodima tehnologije – tabletima, telefonima i sl.

Tim istraživača u Holandiji bavio se izučavanjem socio - kulturnih i fizičkih faktora okruženja adolescenata u odnosu na bavljenje sportom. Rezultati su pokazali da veću angažovanost u aktivnostima imaju ispitanici koji su imali bolju dostupnost sportskih rekvizita, postojanje sportskog ambijenta u okruženju – parkova sa spravama, terenima i sl., kao i ispitanici kod kojih su roditelji sudolevali u njihovom angažovanju.

Istraživanja koja su realizovana u Srbiji poslednjih godina govore o povećanom broju fizički neaktivne dece, pri čemu je zabrinjavajuća činjenica da veći procenat čine deca mlađeg tj. predškolskog uzrasta. Pasivnost kod dece uzrokuje nastanak mnogih oboljenja i bolesti. S tim u vezi, važno je razmotriti osnovne oblasti na koje fizička aktivnost pozitivno utiče, naročito u kontekstu dece bez roditeljskog staranja:

1. Telesna masa – sve veći broj dece u svetu sklon je gojaznosti, naročito zbog velikog izbora različitih namirnica u kombinaciji sa manjkom fizičkih aktivnosti. Redovna i organizovana fizička aktivnost utiče na regulisanje telesne mase i preventivno deluje na nastanak mnogih bolesti u kasnije dobu, poput dijabetesa. U prilog tome govore mnoga kako domaća tako i međunarodna istraživanja kojima se potkrepljuje ova tvrdnja. Opšte je poznato da svakodnevna aerobna aktivnost doprinosi smanjenju gojaznosti. U istraživanju su za decu uzrasta od 11 godina

svakodnevno organizovali fizičku aktivnost u školi, što je jako značajno jer potvrđuje hipotezu da se aktivnosti mogu organizovati u institucionalnom okruženju.

2. Kardiovaskularni sistem – praćenje kardiovaskularnog sistema usmereno je na mnoge parametre, a najčešće na krvnu sliku i pritisak. Takođe je opšte prihvaćena činjenica da je fizička aktivnost povezana sa faktorima smanjenja nastanka rizika od koronarnih bolesti u ranom detinjstvu. Kada je reč o smanjenju krvnog pritiska, teoretičari navode da je neophodno sprovesti dodatna istraživanja jer nije u potpunosti utvrđena veza između fizičkih aktivnosti i smanjenja pritiska.

3. Lokomotorni aparat i mišićno tkivo – kosti, mišići i zglobovi predstavljaju lokomotorni aparat i smatra se da pravilnim vežbanjem može da se utiče i na ove delove tela.

4. Motoričko ponašanje – nakon sprovedenih istraživanja u ovoj oblasti, teoretičari su zaključili da na motoriku dece može da se utiče, a da to zavisi od sledećih determinanti:

- individualne karakteristike (polna, etnička, uzrastna i sl.),
- socio – ekonomsko okruženje,
- fizičko okruženje,
- karakteristike fizičke aktivnosti,
- uključenost deteta u neki program.

5. Mentalno zdravlje – opšte je poznata definicija SZO da mentalno zdravlje nije samo odsustvo neke bolesti, već sveukupnost blagostanja jedne individue. Mentalno stanje obuhvata kako psihološke karakteristike, tako i socijalne faktore. Autori u stručnoj literaturi navode da fizička aktivnost doprinosi fizičkom, socijalnom i emocionalnom blagostanju (Burdette & Whitaker, 2005). Dokazano je da fizička aktivnost utiče na sledeće oblasti:

- ublažava simptome umerene depresije,
- utiče na povećanje samopouzdanja i unapređenje socijalne veštine,
- smanjuje stepen anksioznosti,
- smanjuje količinu stres generalno,

- povezana je sa emocionalnim blagostanjem,
- pozitivan uticaj ima na kognitivno funkcionisanje,
- utiče na bolje akademske rezultate.

Osobe koje dva do tri puta nedeljno vežbaju mnogo manje doživljavaju bes i nezadovoljstvo od onih koji ne upražnjavaju aktivnosti. Takođe, fizički aktivne osobe doživljavaju viši stepen koherentnosti i društvene integracije. Pored toga, aktivnost utiče na povećan stepen samopoštovanja kod dece. Đorđić i Bala (2006) navode da je naročito buran period razvoja kod predškolske dece, pogotovo u delu razvoja sopstvene autonomije i inicijative i formiranje svesti o sebi i svom telu. Pozitivan self koncept dete stvara o sebi kada samostalno izvršava aktivnosti i kada je prihvaćeno u okruženju. Mnoga savremena istraživanja bave se izučavanjem razlika u motoričkim aktivnostima između devojčica i dečaka, pa se tako dečacima pripisuju instrumentalne uloge, agresivnost, živahnost, eksternalizovano ponašanje, dok se za devojčice govori da su povučenije i anksioznije, što je značajno iz ugla rodnih uloga u detinjstvu.

Takođe, može se govoriti o povezanosti motoričkih aktivnosti i kognicije. Kada je reč o kognitivnom funkcionisanju, pre svega se misli na pažnju, pamćenje, obradu informacija i način rešavanja problema. Vežbanjem se povećava protok krvi u mozgu i poboljšava se snabdevanje kisenoika, čime se povećava nivo neurotransmitera i stvaraju se nove ćelije u hipokampusu (koji je povezan sa kratorkočnim i dugoročnim pamćenjem) uz povećavanje aktivnosti cerebralnog korteksa. (Ilić 2010)

5. POSLEDICE RASTA U INSTITUCIJI NA OPŠTI RAZVOJ DECE

Kako bi se razumeo značaj organizovanja fizičkih aktivnosti za decu bez roditelja, neophodno je razumeti u kakvom kontekstu ta deca žive i izgrađuju svoj identitet.

Posledice institucionalnog smeštaja ostavljaju mnogostruke posledice koje prate razvojne faze od ranog detinjstva, pa sve do adolescencije i kasnije zrelijeg doba. Te posledice često nisu vidljive i prepoznatljive, sve dok u nekim kritičnim ili važnim situacijama ne dođu do izražaja. Sve su to problemi koji nastaju usled nedostatka kontinuiteta u odrastanju i razvoju, što je bitan faktor razvitka deteta.

Deca bez roditeljskog staranja često menjaju institucije u kojima žive ili hraniteljske porodice. Taj proces zahteva stalno prilagođavanje novim uslovima i ljudima. Sve to ostavlja trag na emocionalni razvoj dece. Odsustvo brige roditelja, pogotovo majke, može da dovede do fiksacije na pojedine razvojne periode tj. Do nerazrešenih konflikata koji otežavaju funkcionisanje u svakoj sledećoj fazi. Svaka nova faza i sredina predstavljaju poseban izazov za dete. Ne treba zanemariti činjenicu da deca koja su lišena roditeljskog staranja, veoma često potiču iz porodica koje su ih zlostavljale i zanemarivale. Traumatsko iskustvo iz detinjstva, zahteva poseban pristup od strane stručnog lica, koji mora da ima u vidu neophodnost intenzivnog rada sa ovakvom decom.

Odrastanje u instituciji, podrazumeva različit način života od dece koja rastu sa svojim roditeljima. To je proces stalnog prilagođavanja, navikavanja i svakodnevnog učenja mnogih stvari. Deca iz domova se često nalaze pod velikim pritiskom jer su svakodnevno izložena različitim izazovima za koje nalaze različite strategije i načine za borbu. Odsustvo roditeljske brige ostavlja dubok trag na emocionalni razvoj svakog deteta, a ta ljubav se ne može nadoknaditi ni jednom drugom.

Odrastanje od perioda roenja u uslovima domskog smeštaja, neminovno dovodi i do nekih posledica u fizičkom, odnosno fiziološkom i intelektualnom razvoju dece. Fizički razvoj dece podrazumeva uticaj dve vrste faktora: faktore nasleđa i sredine. Deca u ranom detinjstvu imaju ubrzan intezitet razvoja. U poslednje vreme sve češće se govori o procesu deinstitucionalizacije dece bez roditeljskog staranja, tačnije da je za dete do treće godine života najbolje rešenje da bude smešteno u neku hraniteljsku porodicu, a ne instituciju. Takav stav se potkrepljuje činjenicom da su prve godine života presudne za kasniji razvoj, kao i da postojanje

nege, pažnje i ljubavi utiče na povoljan psiho-fizički razvoj. Na osnovu proučavanja razvoja dece odrasle u institucijama i dece iz porodica, ustanovljeno je da institucija odnosno, nedostatak brige i respozivnosti roditelja utiče nepovoljno na razvoj strukture mozga kod deteta. Tako ova deca imaju drugačije razvijen mozak, a nepovoljne situacije u domovima trajno utiču na dete. Naučnici su utvrdili da zanemarena deca imaju manji mozak nego deca odrasla u stabilnom porodičnom okruženju. Neurolozi smatraju da je jedan od glavnih razloga tome – nedostatak brige od strane majke. To se naročito dešava kod dece koja su zlostavljana i zanemarivana i nakon toga smeštena u instituciju.

Posledično tome, može se javiti deficit u intelektualnom razvoju. Takođe, govor je je jako bitan faktor daljeg intelektualnog razvoja, a sredina ima veliki uticaj na vokalizaciju kod dece. Dokazano je da deca iz domova imaju manje razvijenu vokalizaciju od dece odrasle sa porodicom. Za pospešivanje govora, neophodno je da roditelji reaguju na pojavu reči i govora, međutim kod dece iz institucija, taj proces se ne dešava, što za posledicu ima smanjen intezitet usvajanja govora i reči. Nije redak slučaj da u kasnijem periodu, mladi koji su od rođenja proveli u ustanovi, imaju smanjene komunikativne sposobnosti i oskudan vokabular.

Kada je reč o socijalnoj integraciji, najvažniji cilj jeste pokušaj stvaranja mogućnosti uključivanja dece bez roditeljskog staranja u život socijalne zajednice. (Žegarac, Ignjatović, Milanović, 2014; po Vidanović, 2008.) Pomenuto je da deca koja odrastaju u institucijama nemaju modele ponašanja sa kojima se identifikuju, a glavne osobe koje ih uče socijalnim i svim drugim veštinama su vaspitači i stručni tim u samoj ustanovi. Pod socijalnim veštinama smatraju se efikasne strategije rešavanja problema, tolerancija na stres, neagresivno rešavanje konflikata, odnosi sa vršnjacima, snalaženje u školi itd.

U okviru istraživanja “Socijalna integracija dece bez roditeljskog staranja” - Vojina Vidanovića u okviru 12 domova sa decom bez roditeljskog staranja, kao najčešći problemi, uočeni su:

- nezainteresovanost za školu (21,95%);
- agresivnost u komunikaciji sa vršnjacima (13,82%);
- nepoštovanje kućnog reda (13%);
- neuspeh u školi (13%);
- nedostatak socijalnih veština (13%);

- depresivnost (13%).

Pored ovih, neka karakteristična ponašanja su i sklonost krađi, problem sa autoritetima, bežanje iz doma, uništavanje inventara. Neka od shvatanja koja objašnjavaju nemogućnost socijalne integracije usled institucionalnog smeštaja navode da deca u okviru doma nauče često veštine i stilove ponašanja koja su prikladna za instituciju, ali neadekvatna van nje. Institucionalni smeštaj formira kod dece veoma često strah od socijalne sredine, koji usled korišćenja mnogih mehanizama odbrane, prerasta u agresivno ponašanje. Deca nauče da funkcionišu u okviru domske zajednice, ali neretko imaju problem sa „spoljašnjom sredinom“. Međutim, kako su sva deca različita, tako postoje i različiti stilovi ponašanja i reakcije. Pored ličnih karakteristika deteta (genetske predispozicije, temperament...), od značaja je i jačina socijalne mreže i kvalitet kontakta sa socijalnom službom. Jako je bitno, da li dete ima podršku dalje ili bliže rodbine, ili kruga prijatelja van ustanove, ali takođe i na koji način održava kontakt sa Centrom za socijalni rad i da li tu postoji osoba od poverenja koja je važna za život deteta. Ukoliko postoje loše uspostavljeni odnosi na ovom planu, udruženi sa nesigurnim obrascem vezanosti i neadekvatno formiranim stilovima rešavanja životnih problema, kao i niskom tolerancijom na stres, izvesno je da će doći do određenih psiho-socijalnih problema u funkcionisanju deteta koje negativno utiču na njegovu socijalnu integraciju.

Veliki problem je i nedostatak veština kod mladih iz oblasti koje su neophodne u svakodnevnom životu. Neretko se dešava da su uslovi života u domu jako oskudni pa deca bivaju uskraćena za osnovne stvari poput kompjutera, korišćenja interneta i drugih tehnologija. To predstavlja problem u kasnijem periodu, npr. kada traže posao, jer se često kao osnovni uslovi navode korišćenje interneta i rad na računaru, što njima predstavlja dodatno opterećenje. Tek u pojedinim domovima postoje kursevi iz oblasti informatike, ali to znanje često ostane samo na niskom nivou, usled nepostojanja personalnih računara i nemogućnosti primene tog znanja.

Komunikacija mladih sa ustanovama u okviru socijalne sredine je jako niskog kvaliteta. U okviru boravka u domu, oni često ne nauče adekvatne veštine snalaženja u okviru šire zajednice, što im predstavlja poseban problem kada dođu u kontakt sa ustanovama. To se ogleda u tome, da često nisu u stanju samostalno da obave neke od formalnih poslova, kao što je vađenje lične karte, dokumenata, podizanje novca, pa im je često potreban lični pratilac koji će im u tome pomoći. Ova deca su često potpuno izolovana i stigmatizovana od strane društva i nose etiketu „domske dece“, što na njih ostavlja trag duboke frustriranosti i bespomoćnosti. Neretko su uskraćeni mnogih prava

i zbog toga je veoma važan zadatak društva da bude senzibilnije za ovu kategoriju i ima u vidu njihov specifičan položaj. Dešava se, takođe, da mladi ne znaju način na koji funkcionišu mnoge institucije i da postoji prisutan strah od toga da se ne sazna da su odrasli u domu, jer se plaše brojnih predrasuda i etikete koja im se može pripisati.

Deca iz doma veoma često imaju problem u školi pa se tako dešava da izbegavaju pohađanje nastave. Posebno otežavajuća okolnost je što se dešava da se njihov kalendarski i školski uzrast ne slažu, što rezultira lošijim ocenama i slabijim uspehom. Mnogi njihovi vršnjaci u školi, ne mogu da razumeju specifičnu situaciju u kojoj se ova deca nalaze pa ih izlažu veoma neprijatnim situacijama u vidu podsmeha, zadirivanja i ruganja. U takvim situacijama deca iz domova postaju veoma osetljiva i sklona su impulsivnim reakcijama. Nažalost profesori u školama često ne koriste pedagoške metode i nemaju razvijenu svest o ovom problemu. To ne znači da profesori treba decu bez roditeljskog staranja da posmatraju kao ugroženu kategoriju, koja nema kapacitete da bude ista kao i druga deca, već da ima razumevanje za njihove teške životne priče i da im pruži pomoć i podršku da se na adekvatan način integrišu u vršnjačku grupu, bez pravljenja razlike između dece iz doma i dece iz porodica. Ovakvo izopštavanje iz grupe vršnjaka (samo zato što je dete iz doma), ostavlja duboke posledice po emocionalni razvoj deteta i formira jedan oblik ponašanja koji se ogleda u pasivnosti, apatiji i nezainteresovanosti da bilo šta preduzmu što se tiče poboljšanja njihovog položaja.

Živeći u domu, kod dece i mladih se formira „strah od budućnosti i socijalne sredine“ što se ispoljava u vidu brojnih otpora od osamostaljivanja i donošenja nezavisnih odluka. To je povezano sa čestom stigmatizacijom od strane društvene zajednice koja može dovesti do nepoverenja u sebe i niskog samopouzdanja.

6. LIČNO ISKUSTVO U RADU SA DECOM BEZ RODITELJSKOG STARANJA

6.1. RAD SA DECOM U USTANOVI SOCIJALNE ZAŠTITE

Sam proces inkluzije mladih u sportsko-rekreativne aktivnosti sproveden je u periodu 2016.-2017.godine u domu za decu bez roditeljskog staranja "Jovan Jovanović Zmaj"-Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine Beograd. Mladi uzrasta (od 10. do 21. godine ženskog i muškog pola) su bili uključeni u okviru njihovog slobodnog vremena u osmišljen i prilagođen program sportsko-rekreativnih aktivnosti koje su se sprovodile dva puta u toku nedelje u prilagođenim prostorijama ustanove. Aktivnosti su bile koncipirane u skladu sa uzrastom rekreativnih grupa, kao i u skladu sa zdravstvenim statusom pojedinačnog deteta.

Metode procene zdravstvenog statusa kao i morfo-funkcionalnih karakteristika su se sprovodile procenom razvoja lokomotornog aparata. Period unutar morfološkog i biološkog procesa rasta i razvoja određivan je u odnosu na hronološku starost dece.

Procena je podrazumevala osnovne modele određivanja psihomotornog razvoja mladih, kao i osnovne faktore rasta i razvoja koji su dominantni i predstavljaju osnovnu koordinatu integralnog razvoja.

Metode procene su bile usmerene na:

- opservaciju telesnog statusa,
- metode analiziranja telesnog držanja,
- ocenjivanja posture kao i prisustva mogućih deformiteta i degenerativnih promena na lokomotornom aparatu,
- malformacija na kostima i mišićima,
- metode opservacije, uz pomoć motoričkih testova,
- stanja efektornih tkiva što definiše status i operativnost rada neuro-endokrinog sistema.

Testiranja su sprovedena sa vršnjačkim grupama starosti od 10. do 21. godine, a testovi su bili koncipirani u odnosu na uzrast, u svrhu pravljenja programa vežbanja koji korespondira sa mogućnostima dečijeg organizma određenog uzrasta, kao i motoričkim sposobnostima koje se razvijaju u istom.

Korisnici uzrasta od 5. do 9. godina nisu uključeni u same metode testiranja zbog raznih okolnosti, koje obuhvataju:

- Psihološki faktor (narocito povecana submisivnost ovog faktora kod ove ciljne grupe mladih) koji nosi strah od nepoznatog, izazovi sredine, stres i nesigurnost prilikom uključivanja u konkretan akt i blaga opterećenja koja su uključena u procese adaptativnog reagovanja u testiranjima ovog tipa.
- Zdravstveni status mladih ovog uzrasta kod kojih je pojava akceleracije rasta i razvoja inhibirana, kao i konstantnost razvojnog reda koji je u velikoj meri izmešten iz prirodnog, biološkog toka razvojnih karakteristika iz razloga nepodsticajnih uslova spoljašnje sredine na sam tok biološkog sazrevanja.
- Situacioni faktor, koji podrazumeva manjak populacije ovog uzrasta dece u konkretnom domu u kome su i sprovedjena testiranja, a koji imaju zadovoljavajuće normative gore navedenih psiholoških aspekata kao i zadovoljavajući fiziološko-medicinski linearni tok razvoja.

Značaj testiranja ovog uzrasta, možemo klasifikovati kroz buran period malog deteta i predškolski period razvoja, koji svakako spada u intenzivirani period rasta tkiva i organskih sistema koji integrisani u celinu predstavljaju lokomotorni aparat čoveka. Navedeni period je od enormnog značaja za pravilan biološki i fiziološki razvoj. Slobodno možemo reći da ovaj period predstavlja bazu i platformu za buduće odraslo zrelo doba u koje će mladi neminovno uploviti.

Sprovedjenje testiranja se vršilo shodno resursima i mogućnostima koje sama ustanova pruža. To su uglavnom bili adaptirani, improvizovani uslovi na terenu.

Terenski uslovi u kojima su vršena testiranja su se sprovodili etapno. Zasnivali su se na proveru osnovnih morfoloških karakteristika na prvom mestu, koje predstavljaju dobre saputnike u proceni afiniteta dece za određene sportske grane kao i za sport uopšte.

Kao osnovu za procenjivanje afiniteta dece za samu sportsku aktivnost i mogućnost dostizanja visine intenziteta fizičko-radnih sposobnosti, i bazične determinante za uspešnost bavljena određenim profilom sportske grane, predstavljala je mogućnost brzine neuro-mišićnog reagovanja kao jezgra za nadgradnju ostalih bazičnih motoričkih sposobnosti (naročito u uzročno-posledičnoj vezi sa izdržljivošću i snagom).

Takođe, ovakva priroda same situacije u velikoj meri iznedrava i iznosi na površinu psihološke i sociološke karakteristike na nivou individue, kao i interpersonalnih relacija same dinamike mladih, koje uslovi testiranja neizbežno prave. Ovo predstavlja dobru polaznu instancu

za stručnjake iz oblasti društveno-humanističkih nauka (socijalne radnike, psihologe, logopede, defektologe...) da procene određene zakonitosti funkcionisanja same vršnjacke grupe i ne iznedrene mehanizme psihodinamike preko kojih grupa održava egzistenciju.

Sami mehanizmi u velikoj meri određuju karakter određene grupe, koji su podložni uticajima i mogu se menjati usled invazivnog dejstva spoljasnih faktora i ka negativnom i ka pozitivnom polaritetu. Prisustvo stručnjaka iz oblasti socijalnog rada u ovom delu testiranja je od izuzetnog značaja za samu racionalizaciju, upravo karakternih crta pojedinačnih sastavnih činilaca grupe (dece) i njihovih finalnih produkata koji se dobijaju nakon integrisanja istih, koji čine i daju karakter samoj vršnjačkoj grupi.

U okviru opšte prihvaćene naučne doktrine pravilnosti i zakonomernog reda i razvoja organskih sistema i centralnog kao i vegetativnog nervnog sistema (koji je izuzetno vulnerabilan kod dece predškolskog i školskog uzrasta), implantiraju se neposredno-indirektno, u sam plan i program organizovanog metoda sprovođenja, određene usko strukturisane igre koje podsticajno utiču na samu kontinuiranost razvojnih karakteristika.

Igre koje se organizuju u samom programu i uspešnost njihove realizacije od strane mladih se klasifikuju i ocenjuju opisno. Shodno metodama pozitivnih afirmacija, kao i brojčano, nivoima od 5 do 10.

Ocena 5 analogna školskom sistemu ocenjivanja, odgovara solidnom odgovoru deteta na samu zagonetnost i glavne aksiome igre, a ocenom od 6 do 10 se klasifikuju dodatne sposobnosti i opažajne mogućnosti deteta koji su najizraženiji u nestereotipnim i nepredvidljivim uslovima.

Ovo pokazuje samu funkcionalnu zrelost deteta i percepciju promena položaja vestibularnog aparata (retina oka, eustahijeva tuba i intrafuzalna vlakna mišićnog vretena, što je naročito značajno kod mlađeg uzrasta).

Kao osnova, kod mlađeg uzrasta su primenjivane funkcionalne igre, kao postament za dalji razvoj sposobnosti kroz disciplinovan koncipiran program rada u budućnosti. Glavni postojeći izvor igara predstavlja recepcijski metod interakcije, koji je u ustanovama ovakvog tipa izuzetno zastupljen i frekventan (kompjuterske igre, gledanje televizije...) što u mnogo manjoj meri utiče na psihomotorni razvoj nego pandan ovih igara koji se nalazi u riznici primenjivosti kada govorimo o mlađem uzrastu, a to su stvaralačke igre.

Kroz formu ovakvog posredovanja sa okruženjem dete razvija ličnu originalnost kao i inovativnost, u mnogo većoj meri nego kroz već duboko ustoličene navike besomučnog

korišćenja kompjutera. Kao glavna rezultanta se u starijem uzrastu koriste narastajuće psihološke osobine toga doba, kompeticija i komparacija, kao glavni podsticaj intenziviranja takmičarskih igara.

Prilikom plasiranja ovakvog načina rada sa mladima, neophodno je uzeti u obzir i moguća razočarenja koja predstavljaju glavnog neprijatelja i kočničara motivacije, amortizovati i neutralizovati ih posebnim metodama rada koje odgovaraju mentalno-psihološkoj konstituciji samih korisnika.

Jedan od segmenata ovakvog koncepta testiranja predstavlja veoma senzitivno ocenjivanje koje se kao fakat nameće u takmičarskim igrama. Koristi se gore navedeni način ocenjivanja od 5 do 10. One predstavljaju dijametar uspešnosti od odličan (ocena 5) do odličan sa dodatnim prednostima (od 5 do 10), koje svaki pojedinac koji je klasifikovan sa nižom ocenom može postići uz zalaganje i trud.

Ako govorimo na nivou celokupnog sistema, uticaj sportsko-rekreativnih aktivnosti u ustanovama socijalne zaštite može biti spona između takmičarskog sistema sporta i nacionalnog obrazovnog standarda koji se sprovodi u planu i programu u obrazovnim institucijama. Same ustanove socijalne zaštite koji predstavljaju stacionar mladih, možemo posmatrati kao izvorište za lociranje talenata koje je neophodno otkriti od strane stručnjaka. Mlade koji imaju afinitet i sklonost ka određenoj sportskoj grani neophodno je selektovati i usmeriti u dalju trenažnu nadgradnju i utabati put koji vodi ka eventualnoj profesionalnoj afirmaciji u određenom sportu. Za uspešnost finaliziranja ovakvog selektovanja talentovane dece, kao predlog se nameće potreba da postoje formirani klubovi osnovnih sportskih disciplina na nivou Centra za zaštitu odojčadi dece i omladine, a koji su organizovani pomoću uzajamne saradnje Centra i sportskih saveza. Ovo bi predstavljalo dobro razvijenu infrastrukturu za omogućavanje dovoljnih resursa za pravilno i blagovremeno uspostavljanje pravilnog razvojnog perioda mladih potencijalnih sportista.

Rezultati koji su dobijeni na osnovu sprovedenog testiranja kao i pokazanih veština od strane vaspitača i njihovog direktnog realizovanja u datim uslovima od strane mladih, upućuje na koncipiranje programa sportsko rekreativnih aktivnosti koje se organizuju, a potom i sprovede u toku slobodnog vremena korisnika doma. Oni su bili usmereni u odnosu na specifičan period kognitivnog razvoja mladih, koji je karakterističan i tipski za njihov uzrast. Interakcija i animacija se zasnivala na različitim elementarnim igrama, koje su u sebi objedinjavale sve

segmente neophodne za celovit razvoj. Sama struktura modela testiranja neophodno je da se zasniva na osnovnim parametrima koji “provociraju” pozitivne reakcije dece. Deca od sporta očekuju interaktivnost, animaciju i afirmaciju pozitivnih emocionalnih sadržaja. Ukoliko sport u korektnoj meri odgovori očekivanjima mladih, tada se kod njih javljaju novi afilijativni motivi zadovoljenja novonastalih potreba, novih ciljeva i dolazi do usvajanja novih navika koji predstavljaju, u velikoj meri, indikator promene. Motivacija kao glavni kooperant i nosač izvršnih mogućnosti mladih je, razume se, od velikog značaja za istrajavanje do cilja, kao i njihove fluidnosti i efikasnosti u samom odrađivanju zadataka koje nosi sama zadata sportska aktivnost. Pored zdravstveno-higijenske dobiti koje dete preko sportskih aktivnosti crpi su i unutrašnje ili psihološke dobiti. Benefiti se zasnivaju na zadovoljenju potreba za:

- izazovima,
- uzbuđenjem,
- dinamizmom i preuzimanjem inicijative,
- spoznajom o samom sebi, kao i o drugima,
- sticanju kompetentnosti na raznim nivoima i izgradnji unutrašnje strukture samopouzdanja
- kao i finalnog projekta sticanja aktivnog životnog stila i navika kao i usko specijalizovanog znanja koji isti sa sobom nosi.

6.2. RAD SA DECOM VAN USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE (interakcija sa mladima u centru za socijalno preventivne aktivnosti NVO Grig)

Nevladina organizacija Grig predstavlja okruženje i organizacijsku tvorevinu koja je sastavljena na dobrobit dece i mladih koji odrastaju bez roditelja u siromaštvu, sa invaliditetom, teskoćama u učenju, u sukobu sa zakonom... Misija Griga je da jednake šanse podrške budu dostupne za svako dete. Društvene nejednakosti glavna su prepreka mladima da ispune svoje potencijale i ciljeve. Takođe, podržava decu i mlade i pomaže im da postanu samostalni ljudi. (Grupa autora 2017a).

Rad sa decom u Grigu, koji je jedan od vidova rada sa decom van institucija socijalne zaštite predstavlja aktivnost koja se odigrava kroz socijalnu, narativnu terapiju kroz koju mladi

preispituju svoje postojeće stavove i uverenja, kroz interakciju sa vršnjacima. Takvim načinom rada dolazi najpre do konfrontiranja, a potom i kontemplacije različitih stavova u jedinstvenom pozitivnom ishodu u vršnjackoj grupi, odnosno tzv “klubovima” u kojima su mladi raspoređeni sa određenim stručnim licem, koji ima ulogu voditelja kluba.

Aktivnosti se sastoje iz kreativnih radionica koje obuhvataju, uz dogovor sa nadležnom kancelarijom koja usmerava tokove i sprovođenje aktivnosti nad decom korisnicima, ekspanziju sposobnosti inovacije, individualnog autentičnog mišljenja razvoja originalnosti (pravljenje aviona, čestitki, vajanje sa glinom, crtanje, pravljenje lutki od priručnog materijala, rezbarenje drveta, uz zajedničko osmišljanje pravila ponašanja grupe od strane članova).

Drugi vid aktivnosti predstavljaju izleti koji se uglavom organizuju na Adi Ciganliji, čiji je sadržaj diktiran u odnosu na strukturu dece koja na aktivnost ide. Grupacija korisnika se sastoji od mladih koji dolaze samoinicijativno na aktivnosti, kao i mladih kojima je pravosudni sistem prepisao obavezujuće prisustvo u centru za socijalno preventivne aktivnosti ovog tipa.

Kada govorimo o deci koja dolaze samoinicijativno na izlete, navodimo značajnost dobre organizacije i strogog poštovanja pravila ponašanja koja su na klubovima propisana od strane korisnika i voditelja.

Ovakav način sprovođenja sa populacijom dece, koja dolaze iz ovakvih lično otelotvorenih motiva, je dosta lakši i bez većih poteškoca i konfikata u radu. Ovo je u velikoj meri dirigovano od strane samog uporišta njihovog dolaska, a to je samoinicijativno, odnosno utemeljeno sa njihovom voljom i potrebom.

Kada se govori o korisnicima kojima je pravosudni sistem propisao kao obavezu učestvovanje u aktivnostima, tada se govori o takozvanim vaspitnim naložima, korisnicima koji imaju probleme sa zakonom, koji prelaze u reone delikventskog ponašanja, kao i mladih koji imaju problema sa upotrebom narkotika.

Rad sa ovakvim korisnicima se u velikoj meri razlikuje od rada sa decom koji su u regularnim klubovima. Istini za volju, tu činjenicu otežava sama početna tendencija njihovog dolaska, a to je priroda njihovog dolaska, nametnuta od strane nadležnog aparata, koja se na duži vremenski period pretvori u njihovu želju za dolascima.

Do tog momenta, u radu sa ovakvom grupacijom korisnika se nameću, za voditelje, izuzetni izazovi u komunikaciji i interakciji, kao i u vođenju aktivnosti uopšte. U velikoj meri, za neutralizaciju emotivnih naboja fizička aktivnost ima nemepljiv značaj. Kroz zajedničko

sinergično delanje kao posledica se nameće resinteza samog raspoloženja što dovodi do ostavljanja ličnih konfikata po strani, pa se potom rađaju nove potrebe iznedrene iz novonastalih animiranih sportskih aktivnosti.

Ovakvim aktivnim dinamizmom same aktivnosti, kao i prirode angažovanja korisnika dolazi do sinergije mladih u grupi što inicira plodan teren za sam rad i narativnu socijalnu terapiju, koja postaje pristupačnija za voditelje koji je sprovode. Sami segmenti socijalne terapije obuhvataju sledeće:

- inkluziju i nediskriminaciju (prihvatanje različitih od sebe),
- komunikaciju i međuljudske relacije (ume da aktivno sluša drugog i uvažava njegovu perspektivu),
- identitet i pojam o sebi (otvoreno govori o prošlosti),
- ume da verbalizuje svoje misli, emocije, raspoloženja i potrebe.

U prilogu je opisana reakcija mladih na opis jedne od planiranih, predstojećih sportskih aktivnosti koja se trebala realizovati na sledećem izletu. Mesto i vreme opisa same aktivnosti je u toku kluba, na takozvanom radno-okupacionom sastanku članova.

6.2.1. Zapažanja voditelja na jednoj od edukativnih radionica:

U toku pauze, a samim tim i u atmosferi neobavezujućoj za konkretnu tematiku na kojoj se bazirala sama aktivnost radionice, na neposrednu inicijativu voditelja u dijalogu sa grupom, nametnula se tema o sportskim aktivnostima koja su bila nova, nesvakidašnja za mlade. Kao rezultat njihovog interesovanja tema je zaživela i pokrenuo se spontani, neobavezujući razgovor o mogućim sportovima i sportskim aktivnostima koja su u opticaju da ih probaju.

Uspostavila se atmosfera podobna za infiltriranje novih aktivnosti koje bi mogle da utiču na poboljšanje interpersonalnih relacija i samu dinamiku grupe. Voditelj je kroz opis jedne specifične sportske aktivnosti koja se realizuje na vodi (veslanje) demonstrirao kao i verbalno opisivao samu lokomociju izvodjenja pojedinačne tehnike pokreta. Pored toga objašnjene su i metode i načini uz pomoć kojih se kinetika pokreta iz aspekta pojedinca (zaveslaj) uklapa i harmonizuje sa celishodnim pokretima svih veslača u čamcu, odnosno učesnika u zajedničkoj aktivnosti (u konkretnom slučaju) veslanja. Pored samog interesovanja, grupu je prožela euforija praćena uzbuđenjem, ali i strahom od nepoznatog.

Usledila su pitanja: “Da li je opasno“, “koliko je čamac stabilan“, “hoćemo li imati prsluke za spasavanje”... Voditelj je okarakterisao i racionalizovao njihov strah iz pozitivnog aspekta, više kao moguću prevenciju i obazrivost, nego kao negaciju i eventualni „kamen spoticanja“ njihove želje da se oprobaju u spomenutoj aktivnosti.

Voditelj je navodio na grupni, timski rad i težio je uviđanju samih tehničkih elemenata pokreta kao i grupnog aspekta sinhronizovanja istih kroz zajedničku korespodenciju svih učesnika u virtuelnom čamcu. Samim tim ovaj manevar, kao i način njegovog integrisanja u psihološku strukturu same grupe doveo je do smanjenja netrepeljivosti na greške, osećanja pripadnosti pojedinaca grupi, koja teži istom cilju, ima istu viziju, a način na koji dolazi do samog cilja je ograničen nepostojanjem slobode izbora sem zajedničkog veslanja.

Nakon demonstriranja tehnike od strane Voditelja i neposrednog analitičkog posmatranja iste od strane mladih, kao i direktnog učestvovanja mladih u prethodno pokazanim aspektima tehnike zaveslaja, opažanje voditelja je da su u grupi uspostavljena drugačija međuljudska pravila članova sa većom tolerancijom, uzajamnim razumevanjem, odnosno u generalnom smislu pozitivnom empatijom, koja ima mogućnost daljeg razvoja i progresu kolektivnih sportskih principa, kroz realno upražnjavanje sportske aktivnosti. Nakon pokazane vežbe, Voditelj je zatražio da se svi učesnici međusobno pozdrave kao znak i simbolički ekvivalent njihovog zajedničkog rada i posvećenosti uspešno savladanom prikazanom zadatku.

7. PREPORUKE I MOGUĆI PRAVCI UNAPREĐENJA ORGANIZOVANJA FIZIČKIH AKTIVNOSTI ZA DECU BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Američka nacionalna asocijacija za sport i fizičko vaspitanje u svojim dokumentima (www.Adra.org.rs) navodi da svako dete u SAD-u zaslužuje kvalitetno fizičko vaspitanje i aktivnosti. Preporučeno je najmanje 60 minuta, pa sve do nekoliko sati fizičke aktivnosti dnevno ili više kraćih intervala. Svetska zdravstvena organizacija pak navodi da deca od 5.do 7. godina treba da imaju minimalno 60 minuta vežbi na dnevnom nivou.

Kada je reč o deci bez roditeljskog staranja, imajući u vidu kontekst i uslove u kojima rastu, preporuke moraju uvažavati različite aspekte funkcionisanja, pa će u daljem tekstu biti navedene neke od njih.

7. 1. Propisivanje obaveznog fizičkog vaspitanja za decu smeštenu u institucije na nivou normativnih akta.

U okviru inistitucija za smeštaj primenjuju se posebno kreirani individualni planovi za svako dete pojedinačno koje formira stručni tim u saradnji sa centrima za socijalni rad. Svaki individualni plan sadrži određene oblasti selektovane po prioritetima. Stoga, bilo bi važno uvrstiti i fizičko vaspitanje u jedan od ciljeva u postupku osamostavljanja mladih za napuštanje institucionalne zaštite. Da bi ovo bilo moguće primeniti u praksi, neophodno bi bilo imati obavezujući normativni akt koji će propisivati ovu stavku.

7.2. Povezivanje studenata Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja i domova za smeštaj dece

Imajući u vidu aktuelne trendove u društvu koji se odnose na zabranu zapošljavanja profesionalaca u državnom sektoru, angažovanje mladih studenata sa Fakulteta Sporta i fizičkog vaspitanja u velikoj meri bi bilo značajano za mlade u domovima iz više razloga:

- Studenti bi mogli da odrađuju praktični deo nastave u okviru fakulteta, koji je neophodno propisati na nivou akata Univerizeteta i proširiti na oblast praktične nastave, koja se

odnosi na rad sa različitim osetljivim kategorijama: deca bez roditelja, deca sa invaliditetom i sl. Na ovaj način, studenti bi sticali mogućnost za dobijanje bodova neophodnih za polaganje ispita, a sa druge strane pružali bi praktičnu pomoć i podršku mladima.

- Olakšavanje svakodnevnog posla zaposlenima u institucijama, s obzirom na manjak zaposlenih.
- Značajan faktor je sličan kalendarski uzrast između mladih koji napuštaju institucionalnu zaštitu i studenata koji bi bili volonterski angažovani. Pogrešna je pretpostavka koja se odnosi na nemogućnost izgradnje autoriteta od strane volontera/vaspitača i štićenika koji su bliski po godinama. Naprotiv, proces pridruživanja u psihološkom smislu mnogo se lakše i brže odvija u ovom odnosu, nego pak u odnosu na starije profesionalce.
- Volonteri bi imali tačno određeno vreme dolaska u domove i strukutru rada sa svakim štićenikom pojedinačno, čime se utiče na strukutru i organizovanje kvalitetnog vremena mladih u domovima. Na ovaj način struktuišu se svakodnevne aktivnosti dece i stiču radne i životne navike.
- Angažovanjem studenata sa Fakulteta u pružanju podrške mladima u delu fizičkih aktivnosti, utiče se i na materijalni momenat koji podrazumeva smanjenje troškova mladih kojima bi plaćali privatne trenere i teretane. Mladi u periodu adolescencije imaju potrebu da budu integrisani u društvenu zajednicu, što je naročito karakteristično za decu iz domova, koji imaju stalnu potrebu “da budu druga deca izvan domova”, pa tako mnogi pokazuju interesovanje za oblikovanjem tela i odlaskom na privatne treninge. S obzirom da mladi u domovima dobijaju tačno utvrđeni džeparac, angažovanjem volontera bi se znatno uštedelo i doprinelo poboljšanju njihove finansijske situacije.
- Jedan od značajnih aspekata u ovom procesu odnosio bi se i na pozitivnu identifikaciju mladih u domovima sa trenerima koji bi vežbali sa njima. Nije retko da se mladi često identifikuju sa mnogim sportskim i poznatim ličnostima. Na ovaj način imali bi uzore koji bi uticali na njih u mnogo širem smislu od fizičkog, već u podsticanju prosocijalnih oblika ponašanja i usvajanju zdravih stilova života.

7.3. Organizovanje različitih vidova takmičenja i aktivnosti između samih institucija.

Organizovanjem turnira, aktivnosti, druženja između domova pod mentorstvom lica sa Fakulteta za sport i fizičku kulturu, uticalo bi se ne samo na jačanje aktivnosti, već i na razvoj takmičarskog duha kod mladih i razvoja osećaja zajedništva i pripadnosti grupi.

7.4. Za svakog štićenika pojedinačno napraviti plan aktivnosti u skladu sa: polom, uzrastom, kapacitetom i interesovanjima.

Trener bi vodio računa o načinu ostvarivanja plana i ciljeva u vidu tzv. “dnevnika”, što bi se dostavljalo zaduženom vaspitaču za svako dete. Na ovaj način bi se pratio razvoj svakog deteta i uticalo bi se na prevenciju potencijalno negativnih pojava i deformiteta u razvoju dece.

8. ZAKLJUČAK:

U samom radu su postojale tendencije i pokušaji da se izlože neki osnovni modeli i načini rada sa mladima, na kojima se rad zasnivao. Sama realizacija, izvršni kapaciteti, odnosno konkretizacija celokupnog procesa inkorporiranja fizičkog vežbanja u institucijama socijalne zaštite je bila uspešna, ukoliko se posmatra aspekt operativnosti i mogućnosti pojedinca da odgovori zahtevima i izazovima procesa. Postavljen zadatak se ne bi ispunio kako valja, ukoliko se ne bi iznela značajna činjenica koja predstavlja jasnu granicu između rada na nivou inicijative pojedinca i rada na nivou organizacijskih moći sistema. Međutim, smatramo da se jednom iskrenom željom može pokrenuti lavina promena koja će preusmeriti koncentraciju i usmerenja dosadašnjeg sistema i osvetliti nove uvide, koji bi intenzivirali značaj fizičke vežbe i ovu usko specijalizovanu ljudsku delatnost (fizičko vežbanje kao i njen ekskluzivni deo sport) upotrebili u svrhe od opšteg društvenog humanog značaja. Uticaj rekreativnog sporta, u svrhe unapređenja zdravstvenog stanja dece treba da bude glavni postament procesa samog rada sa decom u ustanovama kao i van njih.

U tkivo mentaliteta dece u socijalnoj zaštiti su utkani različiti emotivni mehanizmi koji se u određenim kriznim životnim situacijama dramtizuju i aktiviraju, podsećajući ih sa vremena na vreme ko je pravi “gospodar”. U koliko se iz bliže perspektive sagleda svako ljudsko biće, pa i mladi u socijalnoj zaštiti može se demistifikovati sama priroda tog „nevidljivog gospodara“. Ne mora se daleko tragati. Danas, svi govore o psihičkim kompleksima. Članci u različitim psihološkim istraživanjima, što iz opusa same psihologije, kao i primenjene psihoterapije u radu sa mladima prepuni su istraživanja o toj vrsti poremećaja. Osnovno uporište i dijagnoza kompleksa polazi iz zapažanja pojave problema između individue, u konkretnom slučaju mlade osobe, i sredine, gde neprilagođenost izaziva jako trenje sa istom, pa se mlada osoba karakteriše kao iskompleksirana. Pri tome se kao otežavajuća okolnost nameće prilagođavanje dece u socijalnoj zaštiti – okolini, iz razloga postojanja kompleksa, čemu se može dodati pogubni uticaj hermetički zatvorenog institucionalnog smeštaja koji im ne dozvoljava u potpunosti razvoj ličnog identiteta. Ovakvi uslovi institucionalnog smeštaja, bez prisustva bližnjih doveli su do formiranja strahova i osećaja inferiornosti.

Ako se razmišlja o izvesnim pozitivnim promenama u mentalnoj strukturi mladih, mora se isti postupak koji je doveo do velikih nevolja, primeniti u suprotnom smeru u cilju postizanja

korisnog efekta. Jedan od načina je voljno i namerno stvoriti pozitivnu sliku mladoj osobi o njoj samoj, koja će delovati snažno i energično kao veran pas čuvar samopouzdanja. Kroz same sportsko-rekreativne aktivnosti mladi dobijaju različita iskustva, koja im u velikoj meri donose nove spoznaje o samom sebi i drugima. Kroz planiranu i svrsishodnu aktivnost postiže se uticaj kako na fizički aspekt razvoja, tako i na poboljšanje psihološkog stanja deteta. Ono što se nameće kao zaključak u radu sa mladima u socijalnoj zaštiti je to da oni traže promenu, uprkos okolini koji ih inhibira i utapa u supstrat pasivnosti.

Sudbina ove dece, kao i svih ljudskih bića, je da živimo jedni sa drugima. Naš život mora biti prilagođen takvom životu u kojem se izdvajanje i osama skladno smenjuju sa aktivnim životom u društvu. Takođe, naš život mora biti usmeren pomaganju drugim ljudskim bićima kojima je pomoć neophodna. Iskustvima koja su stečena u radu sa mladima zaključuje se da im treba omogućiti da se prilagode i smire. Posle toga, kao posledica zvona jakog ljudskog alarma, koji se zove želja da se pomogne drugome, javlja se nova potreba za radom sa mladima i žedj za novim iskustvima koja se razmenjuju u bezuslovnoj sinergiji sa decom. Osnovni atom koji stvara potrebu da se svojom voljom angažuje u samom radu sa mladima u kojem se kao zajednički imenitelj nameće osobina i arhetip svih ljudi, najbolje opisuje sledeca sentenca:

„Kada se razgolićeni spustimo od samog korena od kojeg smo svi potekli, bez obzira na poreklo i status, i kad iz zaboravljenih dubina izronimo isprani i potreseni, shvatimo da smo svi isti i jednaki i da nam je zajednički imenitelj težnja ka duhovnim avanturama u kojim je glavna pustolovina empatija i bezuslovna emocija, tokom vraćanja ustaljenoj igri navlačenja maski u kojoj neumitno poštujemo njena pravila, neophodno je da odjek i eho avanture sto duže odzvanja u nama.“ (Ž.M.Slavinski) (Slavinski 1979).

9. LITERATURA

Burdette H.L., & Whitaker R.C. (2005): Resurrecting free play in young children: Looking beyond fitness and fatness to attention, affiliation and effect. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 159 (1) 46-50.

Đorđić V. Bala G. (2006): Fizička aktivnost dece preškolskog uzrasta. U G. Bala (Ur) *Fizička aktivnost devojčica i dečaka preškolskog uzrasta*, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad.

Đurđević N., Mitić D., Atanasov D., Vujović B. (2014): *Sport u jedinicama lokalne samouprave*, Beograd.

Gordon T. (2008): *Kako biti uspešan nastavnik*, Kreativni centar, Beograd.

Grupa autora (2017a): *Mladima pripada šansa, na nama je da šansu pružimo*, Centar za socijalno preventivne aktivnosti Grig, Beograd.

Grupa autora (2017b): *Porodični saradnik*, Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine, Beograd.

Grupa autora (2017c): *Pridružite nam se*, Organizacija kreativnog okupljanja, Beograd.

Grupa autora (2017d): *Vodič kroz prava deteta u pravosudnom sistemu Srbije*, Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine, Beograd.

Grupa autora (2017e): *Zajedno možemo više*, Klub za zdrave promene, Beograd.

Ilić N. (2010): *Fiziologija sporta*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Jorgensen M. (1977): *Škola koju su osnovali učenici*, BIGZ, Beograd.

Jovanović A. (2007): *Integralnost dečijeg razvoja kroz igru*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Jung K.G., (1984): *Dinamika nesvesnog*, Matica Srpska, Beograd.

Matić M., Bokan B. (2005): *Opšta teorija fizičke kulture*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Milanović I., Radisavljević Janić S. (2009): *Teorija i metodika fizičkog vaspitanja*, Praktikum, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Mitić D. (2001): *Rekreacija*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Nil S.A. (1982): *Samerhil za i protiv*, Prosveta, Beograd.

Nil S.A. (1990): *Slobodna deca Samerhila*, Bigz, Beograd.

Panov S. (2015): *Porodično pravo*, Pravni fakultet, Univerziteta u Beogradu.

Prodanović Lj., Lunginović V. (1990): *Saradnja s porodicom*, Nova prosveta, Beograd.

Radenović S. (2017): Sport i društvo, Sociologija sa sociologijom sporta, Sociologija sporta, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Slavinski Ž.M. (1979): Ključevi psihičke magije, Ezoterija, Beograd.

Stanojević V. (1989): Tragedija genija, Medicinska knjiga, Zagreb.

Stoun D., Pejton B., Hin Š. (2004): Teški razgovori, Mono & Manana.

Višnjić D., Jovanović A., Miletić K. (2004): Teorija i metodika fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd.

Žegarac N. (2014): U lavirintu socijalne zaštite, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Političkih nauka, Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu, Beograd.

Žegarac N., Ignjatović T. Dž., Milanović M. (2014): Kad nam nedelja dolazi sredom, Fakultet Političkih nauka, Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu, Beograd.

[www. Adra.org.rs](http://www.Adra.org.rs)